

הפולני

אב'ח' צור

בדרך כלל, כשאנחנו נתקלים במישהו שהרגישות שלו לארועים בחיים מוטחת בנו בצורה של רגשות אשמה, באופן שבו אתה מרגיש שזה ממולך מנסה להוכיח שלך טוב ורק לו רע ומה שלך טוב זה על חשבוננו, אנחנו קוראים לאדם הזה 'פולני'.

בשלב ראשון ננסה להוכיח לו שמה שרע לו אינו מיוחד כל כך, שלכולם קורים דברים מרגיזים. שזה טבע העולם. וחברך הפולני – גם לו כשרונות ויכולות לא מבוטלות להתמודד עם העולם. מן הסתם גם תיכנס איתו לפרטים אפשריים להראות לו כיצד זה אפשרי.

כמובן שהפולני יתחיל מיד בהוכחות נחרצות לכך שרק לו יש מזל רע. רק הוא מסכן. מצד אחד הוא יוכיח שהארועים הם למעלה מדרך הטבע וממה שבדרך כלל קורה לשאר האנשים, ואם לא כאן הייחוד המתרחש לו הרי שזה לפחות ברצף העניינים שללא ספק יש בו משהו מן ההשגחה הפרטית שבאה – לא עלינו – לדפוק אותו. הוא ישתדל להראות עד כמה המתרחש, גם אם בפרטיו ניתן להתמודדות, הרי שבכמות וברצף זו כבר איכות אחרת שלא ניתנת להתמודדות. ולגבי הפרטים שתציע – על כל דבר תהיה לו תשובה כחומה הסגורה מכל צדדיה, וכל יתרון יהיה בעיניו חסרון המכשיל אותו (למרות שלרוב הוא לא יכחיש את הכשרון, אלא יראה בו כעודף החוסם אותו 'הפוך על הפוך').

מצד שני הוא ישתדל להראות עד כמה כל הסובבים אותו נמצאים אמנם בהתמודדויות קשות ודומות, אך להם לעומתו יש את הכלים, הכשרונות והאפשרות הממשית – ובכלל סיעתא דשמיא – להתמודד עימם, מה שממנו נעדר לגמרי. הוא ינסה ללכת בין הטיפות ולהראות שאכן יש לו כשרונות מסוימים ואין הוא סתם בכיין, הוא אכן מנסה עד כמה שאפשר, אך מצד שני, בסופו של חשבון אין הוא יכול למציאות שהיא גדולה עליו ונגדו.

כאן כבר תיכנס לשלב השני, השלב בו אתה מנסה להגן על עצמך. זו סיטואציה מעצבנת בה אתה מרגיש אשם: על זה שרע לו; על זה שטוב לך; על זה שקשה לך והיכולת שלך להתמודד היא מין מתנה מן השמים שלא מגיעה לך; שהיא באה על חשבוננו, שהרי הוא לא מצליח להתמודד כמוך, וכשאתה עומד לידו כולם רואים בו בכיין לעומתך – אם רק היה לך גם קשה הוא לא היה יוצא כזה קטן; אבל מצד שני אם

לך קשה – לא באמת קשה לך כמו לו, הרי הוא מוכיח לך גם עד כמה הוא מיוחד בקושי ובחוסר היכולת להתמודד. ככה לא רק שרע לך וקשה לך ואתה מנסה להתמודד – בא הפולני (שהוא חבר שלך ואתה אוהב אותו) ומוציא אותך אשם גם על זה. כל המאמץ שלך בחיים הופך לרע לידו.

כאן, או שתדע עליו שהוא פולני; או שתעזוב אותו לנפשו ותשאל את עצמך מדוע אתה חבר שלו בכלל; או שתרחם עליו נורא ותידרדר עימו לעומק מעגל הקסמים; או שתמשיך להתווכח עמו על האפשרויות האחרות שאפשריות כאן, על כשרונותיו, על ראית המציאות המעוותת, על הסתירות בדבריו וכו';

אבל דבר אחד לא תעשה – לא תשאל את עצמך ואתו, למה לעזאזל בחור טוב וכשרוני כמוהו נכנס לכזה מעגל מסריח שמסרס אותו עוד ועוד? מה המודל שעומד מאחורי זה? מהי הרגישות המיוחדת הנפגעת כל פעם ונכנסת לצומת הזה? איזה פיצוי רגשי מקבל הפולני כשהוא נכנס לפינה הזו? איזה ניצוץ אלוקי חבוי כאן? מהו היתרון הגדול של אותו בחור, שדווקא בגלל גודלו ושונותו נתקל במחסום המציאות שלא מסוגלת בכליה הרגילים להכיל אור חדש כזה ועל כן גורמת לו לסרוס עצמי? הרי את המציאות הזו הוא הפנים, וגם בבגרותו הוא מסרס את עצמו במקומה! מה ניתן ללמוד ממבטו של הפולני על ההשגחה בעולם? הרי יש בה מבט של שרירותיות יחד עם תחושת השגחה לרעתו; מבט שהעולם פועל באופן עיוור והוא כל הזמן נתקל במכשולים, ומאיך תחושה שמישהו תכנן לו את זה; בנוסף הוא מרגיש אשמה על הכשלונות ועל הבכיינות ורוצה אישור ממך על מצבו, כלומר הוא מאמין בכל זאת בבחירה; ואתה אל מולו מנסה להראות לו עולם שכמנהגו נוהג לכולם – והיכן ההשגחה לשיטתך?

בדברי להלן אנסה לענות על הדברים באופן ראשוני. אטבע מושגים שאינם מבוררים ומדויקים דיים, ויש לראות בהם אמצעי הבהרה מושאלים בלבד לצורך הבהרת העניין.

אז ככה:

כדי שהאדם יוכל להסתדר בעולם הגדול, דרוש לו אמנם ארגז כלי עבודה של כשרונות מחד וידע ממשי כיצד לפעול מאידך, ידע אותו למד ועליו חונך במהלך השנים. אולם, כדי שאלו יעבדו, ואף ובעיקר כדי שיוכל להתמודד במצבים בהם אין הם פועלים, עליו לרכוש בתוכו תחושה בסיסית של קיום ושל קיום ממשי ושווה ערך, אולי כלשהו אך מיוחד. תחושה זו אנו רוכשים מן ההורים ומסביבתנו, אך מקורה גם ב'כשרון' המולד הקיים באדם להעריך את עצמו. אדם שבאופן כללי משתלב בסביבתו ובאופן התנהלותה, לא יתקל במחסומים רבים – הן חברתיים והן פנימיים – להוציא את ייחודו החוצה. כך ייווצר מעגל פשוט בו האדם בוטח בעצמו, וגם כשכבר כן יתקל

במחסום, הוא יוכל להתנחם במה שכבר יש בו והוא בוטח בו. הוא יראה בכשלון דבר חולף, וגם אם יחזור יוכל לראות בו מעין מחיר אותו הוא משלם עבור שאר כשרונותיו (למשל, טיפוס רוחני יותר ויותר על כשלונותיו בשמירת כספו בבנק וכו', ויראה בכך תשלום לחופש היצירה הרוחני והזמן הנדרש לו אותו אין הוא 'מבזבז' בבנק ובתור). הוא יראה את הכשלון שלו בעין קורצת, המקבלת את החיסרון בבת צחוק. מובן שגם האדם הכשרוני ביותר לקבלה עצמית כזו צריך סביבה, ובמיוחד הורים, שיעזרו לו להוציא לפועל כשרון זה. אם ח"ו יקבל תחושה קיומית שהוא לא-יוצלח חסר תקנה – כל הכשרון לא שווה כלום. מאידך, מי שנולד ללא כשרון זה חייב עודף קבלה מסביבתו והוריו לצורך הפנמה של ייחודו. לא רק חסרון בכשרון הוא הגורם המאיים, אלא לעיתים דווקא כשרון ייחודי מאוד של האדם, שהעולם בתבניתו הקיימת לא מסוגל כלל להבין ולקבל, הוא הגורם לתחושת חוסר הקיום. אותו אדם ינסה פה ושם ובתמימות להוציא את כשרו לפועל, אך הסביבה תיבהל ותנסה מיד להחזירו ל'דרך הישר' ובכך לסרסו, בחיך בינתיים. אם הוא יתעקש, החיך ייהפך לאיום וכעס. מן הסתם, הכשרון החדש גם ייכשל באופן טכני בנסיונות הראשונים ליישמו (כמו כל דבר חדש, ואף בגלל המחסומים של העולם הישן שלא יודע איך לבלוע את זה), ואז לכעס יתלווה משפט כמו: 'אתה רואה, אמרנו לך שהרעיונות שלך הם פנטזיה, ועכשיו רק יותר רע לך ובאשמתך...' ('אמרתי לך' הוא אולי שיא הפולניות, כידוע ליודעי ח"ן).

את המעגל הזה של האדם, שהוא הוא עיקר מהותו ובסיס חייו, אכנה להלן המעגל הסובייקטיבי. הסיפור האישי והמיוחד של האדם. למרות שבדרך כלל ננסה למצוא את ייחודו של אדם דרך הוכחות אובייקטיביות וכמותיות (גאונות דרך כמות ידע, למשל), הרי שלאמיתו של דבר זהו חיפוש נואל, והוא סובייקטיבי ואיכותי כמעט לחלוטין (למרות שביטוי בעולם יופיע הרבה באופן כמותי ואובייקטיבי).

נראה לי שהפולני שלפנינו נתקל בבעיה בדיוק במעגל זה, ואין זה משנה אם הסיבה מתחילה בו או בסביבתו. מן הסתם זו מורכבות כפולה, של הורים שהקשו על קבלת עצמו אך בניגוד לאחיו הוא לקח זאת קשה יותר; ומאידך אולי הקשו עליו יותר, בגלל שונותו שכנ"ל מעוררת פחד וריאקציה של סרוס, ובגלל רגישותו – שכאשר ראו ההורים את חוסר יכולתו להתמודד עם כשלון מיד דחקו בו מתוך דאגתם 'להיות כמו כולם', ללכת בדרך הישר. הורה שרוצה להכין את בנו לעולם, לעיתים רבות דווקא יקשה עליו, שהרי 'קשה באימונים קל בקרב'. ואם הוא כל כך נח להיעלב צריך לחשל אותו...

כאן כדאי לנתח מעט את הסביבה המסרסת. בעולם הפולני מעניקים ללא שאלות וחשבונות רק למי שהוא 'חסר אונים'. תינוק, למשל, הוא חסר אונים לכולי עלמא. אין זה בגלל שכל התינוקות הם כך וכך הוכח אובייקטיבית. גם אילו היה תינוק יחיד

בעולם, כל אדם היה רואה מיד את חוסר האונים הסובייקטיבי שלו, את סיפורו הפרטי והייחודי שאין הוא יכול לעזור לעצמו. כיוון שכל התינוקות ככה, הרי לנו הוכחה אובייקטיבית לכך...

לעומת זאת ישנו הנזק. מטבעה של המילה יש בה זיקה. אין בה אותו פאטרנאליזם כלפי התינוק שחסר מודעות בחוסר האונים שלו. יש כאן אדם בעל מודעות ועולם פרטי ובחירה חופשית ואף 'אוניס' מסוימים, ובכל זאת הוא מבקש עזרה. עם הנזק, הפולני לא יודע כל כך להתמודד, שהרי נוצר פה סוג של יחס ותלות ביניהם, הדורשים מהפולני התמודדות עם חדירה של מישהו בעל תודעה לתוך השטח הפרטי שלו. את הנזקים הפולני שונא. ממש. הוא גם שונא את עצמו על זה, לכן הוא מיד יגיש לנזק עזרה אך עם מנה גדולה של רגשות אשמה המשודרת כלפיו. אפילו התינוק נהיה בשלב זה או אחר כתובת לרגשות אשמה כשאמו תאמר לו כמצטחקת ש'טוב נו, רציתי לראות את התכנית הזו, אבל אתה צריך לינוק כל היום...!'. כלפי עני, למשל, מיד יחוש הפולני שנאה: 'מדוע אתה לא עובד במקום להסתובב בכל הבתים ולהתעלק עלינו. גם לנו אין כסף. אבל אנחנו עובדים...'. וכד'. אמנם הפולני הוא איש טוב ורחום, ואף החובה האצילית של אצילי פולניה ו/או החובה הדתית שהוא באמת מאמין בהן – מכריחות לעזור לנזק. אך ההתגברות מגיעה למעשה בלבד – לא לרגשות. ואלו צפים ומשודרים בהמון דרכים.

הסיבה לרגשות אלו קשורה שוב ברגשות אשמה פנימיים, בחוסר בטחון בסיסי בקיום. חוסר הביטחון מוביל לעמל קשה ולכשלונות רבים. לכן, בפגישה עם נזק, כמים הפנים לפנים פוסל הפולני במומו את הנזק, ונכנס למעגל אינסופי של אשמה כלפי עצמו וכלפי הנזק. הוא רואה בו את הכשלון של עצמו. העני אולי למד לקבל את הכשלון והלך לבקש עזרה, אך הפולני מתבייש בכשלון, ולכן יתאמץ שוב לעבוד עליו וכך יכשל שוב ויכנס לתסכול אינסופי. כשהוא רואה את הנזק, הוא נזכר בתסכול הזה ומוציא אותו על הנזק. הוא שונא אותו אך בעצם שונא את עצמו. אם גם הנזק הוא כזה ששונא את הזדקקותו כמים הפנים לפנים ובמידה כנגד מידה, תעלה בזה העוזר לו תחושת האשמה על בקשתו. ואם העוזר הוא פולני – חבל על הזמן...

מכל מקום, הנזקקות, בניגוד לחוסר האונים, היא עמדה אותה מודד הפולני באופן אובייקטיבי – גם לי אין כסף, אבל אני עובד...'. וכד'. משלב מסוים בילדות, כל כשלון וקושי אינם עוד אותו חוסר אונים סובייקטיבי, אלא התרחשות אובייקטיבית עימה נדרש הילד להתמודד ולנצח. כשלון הינו 'לא-יוצלחות' ורחמים עצמיים של מי שלא מסוגל לעשות ולעבור 'את מה שכולם עושים ועוברים'. עמדת הסובייקט שלו – שבתוכה, באופן 'אובייקטיבי', אין הוא יכול לבצע ולהיות דברים מסוימים – מפורשת מיד לנזקקות אובייקטיבית, עם עין הרע על כל כשלון כחוסר התמודדות ורחמים עצמיים.

אכן, העולם איתו אמור להתמודד האדם, הוא המעגל האובייקטיבי. מי שמגיע אליו מתוך עמדת סובייקט מתוקנת, מסוגל לומר ש'אובייקטיבית אנשים מתמודדים ואף אני ניסיתי, אך יש לי סיפור סובייקט שמלמד אותי היכן אני כשרוני יותר, היכן כמו כולם והיכן אני 'לא יוצלח', אבל זה סבבה...'. אולם, אותו בחור פולני רגיש נופל לעולם זה נפחד מרגישותו אותה הוא שונא כבר – גם בגלל שהיא מבלבלת אותו במחשבות לעשות אחרת, וגם בגלל שכבר למד שהיא 'שטויות'. עמדת הסובייקט שלו מלאה פחדים, שהרי כל כשלון שלו הוא סתם התבכיינות, הרי הוא כמו כולם ומדוע הוא לא מצליח? כל כשלון שלו, גם אם הוא נובע מיתרון מיוחד וגם אם סתם כי אין לו כשרון לכך, מיד מפורש, לא כחוסר אונים מותר השייך למעגל הסובייקטיבי, אלא כנזקקות שאובייקטיבית היא 'סתם בכיינות'.

כאמור, גם עם מה שנכשל בו, היה יכול הפולני להתמודד באמצעות קבלה עצמית שאומרת 'זה לא ביכולתי וזה לגיטימי'. אך אין לו עמדת סובייקט מתוקנת שתקבל זאת. והסביבה ודאי שלא תקבל... מובן, שגם דברים איתם יכול היה הילד להתמודד אילו היתה לו עמדת סובייקט מתוקנת – נידונו לכשלון כעת: בין אם אלו דברים שאין לו כשרון אליהם, אך כיוון שהיה בוטח בעצמו היה מסתדר איכשהו; וכל-שכן אם אלו דברים שהם הכשרון המיוחד שלו (שדורש בטחון עצמי בסיסי כדי לצאת אל הפועל ואז להתמודד עם העולם בדרך חדשה) – כשרון כזה ודאי לא יצא לפועל ללא תמיכה בסיסית, וממילא אין התמודדות; כך מעגל האשמה גובר. בשלב זה, גם עם מה שיכול היה להתמודד באופן רגיל, וללא כשרונות מיוחדים – גם עם זה הוא לא מצליח, והפחדים רק מתעצמים. כעת גם ברור יותר מדוע כשייפגש הפולני עם נזקק הוא מיד יפסול אותו במום עצמו. גם אם הנזקק הוא בעצם חסר אונים סובייקטיבי – מיד יפרש אותו כנזקק אובייקטיבי לשיטתו, כשם שגם אותו כבר בילדותו פירשו כנזקק עצלן המרחם על עצמו. מעגל הקסמים פועל לא רק עליו אלא גם על הסביבה, וממילא מובן שאת ה'גנים' הללו הוא גם יוריש לבנו בעתיד וכן הלאה עד שבירת המעגל. או שלא.

אנו מקבלים לפנינו את הפולני ברגעי משבר ותסכול בהם הוא מבקש תמיכה, אך מסוג מורכב ביותר. ה'שפה' בה משתמש הפולני תהיה רק זו האובייקטיבית של עולם התופעות הכמותי, כיוון שהוא חונך שרק זה העולם הממשי, ורק בו יש הוכחות אמיתיות, כיוון שהן 'אובייקטיביות'. היתלות בסיפור אישי היא סתם התבכיינות. לכן, מה שנמצא לפנינו, הוא אדם המנסה בכל כוחו ליצור את אותו סיפור סובייקטיבי, פשוט בשפה אובייקטיבית. כך אנו מוצאים בדבריו סיפורים מעולם התופעות עם הוכחות 'אובייקטיביות' למסכנותו, כנסיון נואל להוכיח שהוא 'יותר מסכן'; קריאה זו לראות שהוא הכי מסכן היא בעצם בקשה לאמון בסובייקט, אך מתוך ביטויים **אובייקטיביים**. הפולני עצמו ידחה, כאמור, נסיון לדיבור סובייקטיבי, כי אין הוא רוצה לרחם על עצמו, וסובייקטיביות היא בריחה לרחמים עצמיים. הוא מפחד שמשם באים כל הכשלונות. מחוסר מאמץ ובכיינות. כך נבין מדוע הוא לא מוכן לקבל כל נסיון

להוכיח ש'לכולם זה ככה' – כי הוא מיוחד; אולם אין זו מיוחדות סובייקטיבית, של ייחוד והשגחה אלוקית שנתנו לו כשרון מיוחד וחדש, שנדרש ודורש להכיר ביתרונות והחסרונות שבו (שהם אחד) ולקבלם, אלא ייחוד של השגחה פרטית שהיא 'נגדו'; ואכן, כשזו ראיית העולם שלו, שמטבעה היא תחושת נרדפות – מידה כנגד מידה **באופן אימננטי**, הקב"ה אכן יהיה 'נגדו'. הוא יחוש יותר נכשל בכל ארוע פשוט, יותר מתוסכל, ושוב תחזור הפרשנות שה' נגדו. כך יתווסף פחד, ובארוע פשוט יותר שוב הוא יבהל ויפחד מיכולתו, ושוב יכשל וירדף, ושוב ה' נגדו וחוזר חלילה. כך גם נבין מדוע כל עצה נדחית ותמיד ומכל כיוון אי אפשר לחדור למסכת הקשיים של הפולני: הרי אם נחדור לשם, לקחנו לו את הסובייקטיביות האחרונה שנשארה לו – הנרדפות. כל עצה שהוא יעזי לקבל גם תיראה בעיניו כטמטום שלו על שלא ראה את האפשרות קודם – ושבעצם הוא סתם מרחם על עצמו. הוא יוכיח שוב ושוב, שבעצם הוא כבר חשב על כך אך זה בלתי אפשרי אובייקטיבית – בגלל שאין לו את האפשרויות שיש לאחרים; בגלל ההשגחה הפרטית שנגדו.

כאן הבנו מדוע הוא בכלל נכנס לסבך הזה; יש כאן פיצוי רגשי עמוק: 'אם אין לי אות מיוחדת טובה בתורה – לפחות אדע שאני קין המיוחד באות על מצחו כארור הנצחי והנרדף. לפחות יש לי ייחוד בעולם האובייקטיבי'. אולי זה מה שהתכוון הרב שג"ר כשקטרתני על זה שאני מקטר כל הזמן: 'מה ישאר מהבנאדם אם ניקח ממנו את הקיטורים שלו...!'

הקטע הטראגי הוא, שהשגחתו של הקב"ה נקבעת לפי בחירת האדם.¹ הבחירה בידי האדם כי הכל בידי שמים. הוא זה שנתן את הבחירה ולכן היא בכלל יכולה להיות קיימת, והיא זו המבטאת את ידיעתו האינסופית בעולם. כל תנועה היא תנועתו של הקב"ה, ועל האדם מוטלת כל האחריות לכך...

לכן, ה'מידה כנגד מידה' טבועה במציאות עצמה. אם חותם האדם את דינו לחיים – כך יהיה, ולהיפך וכו'. אם הוא ינהג לפנים משורת הדין – כך תנהג בו המציאות בחזרה, כי במבט זה גם יראה ויפרש אותה. אם יעשה עבירה מתוך מודעות של לפנים משורת הדין, אז לפי הדין עצמו של מידה כנגד מידה – תהיה המציאות כלפיו לפנים משורת הדין, והעבירה תיכלל באופן פרדוקסאלי בתוך הדין עצמו. ואם יראה את העולם בדין – כך העולם יתפרש לו. לכן, אם אין לו עמדת סובייקט בריאה (פנימיות שהיא לפנים משורת הדין), אם הוא נדרש למדוד את עצמו בכלים 'אובייקטיביים' וללא 'בכיינות' סובייקטיבית, הרי שמידה כנגד מידה הוא שרוי בעולם של דין, והכל יראה לו כרודף אחריו. הכל נוקשה ועיוור.

1 כן כן, זו פרשנות שלי לר' צדוק.

אלא שנפש האדם (הסובייקטיבית) רחבה יותר, והיא נאנקת ממיצר הדין. היא דורשת לה בתוך עולם הדין האובייקטיבי את ייחודה ואת סלחנות העולם האנושית, בצורת הוכחה אובייקטיבית לחוסר האונים הסובייקטיבי. כאילו שהחל מרמה מסוימת של כמות הוכחות וסיפורים אובייקטיבים יחד עם רצף מסוים, יש לנו כבר 'איכות' אחרת המעידה 'אובייקטיבית' על הקושי הבלתי אפשרי של אותו סובייקט. אכן, דווקא כאן עולה מקומו הייחודי של הרדוף: הכרה בהשגחה בעולם של הסתר. אלא שפרדוקסאלית, השגחה 'אובייקטיבית' זו, בה האל רודף אותך ובעצם מסתתר כל הזמן, נותנת מיד תחושה של עודף מקריות. הגורל האכזר הופך למקרים אינספור שרודפים יותר ויותר. המן מאמין במקרה כעמלק אביו, אך הוא מטיל גורל בסופו של דבר. האדם מרגיש שאלוקים משגיח לרעה, רודף אותו **על ידי מקרים לא צפויים ורעים**. "וְהִלְכְתֶם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלְכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי..."²

אמנם, כל זאת במקום שהסובייקט יקבל את עצמו לכתחילה, וזו כבר תהיה הוכחה אובייקטיבית לכשרונו מחד וכשלונותיו מאידך, שמעצם קבלתם ככאלה הם מתקבלים על דעת הכל. הרי אנו מאד מעריכים אדם היודע את מקומו, שאומר שבזה וזה אין לו כשרון. אין זו בכינות אלא ענוה. כך, מי שיאמר באופן דומה שבזה הוא טוב, אין זו מיד גאוה, אלא ענוה של היודע את מקומו. באופן זה בו מקבל האדם את עצמו, מאורעות העולם יכולים להיות 'מקרים' בלבד. הוא מתנהל בעולם פנימי מלא משמעות, ואילו התרחשויות בעולם התופעות ברובן הגדול הינן חסרות משמעות. ההשגחה האלוקית נמצאת רק בתוכו, שהרי הוא **לפנים** משורת הדין, וכך גם העולם מתפרש בידו מידה כנגד מידה. אך במציאות אלוקים נסתר, והכל במקרה.

אם כן, למה כל זה טוב? האם האדם סובל סתם ועכשיו רק נחשוף לו את זהותו הסובייקטיבית והכל יהיה בסדר? האם סבל לשוא? האם כל מעגל הקסמים הפולני הכללי הוא 'סתם' טעות המועברת מדור לדור? האין טמונה כאן רגישות מיוחדת שעלתה על שירטון?

במידה ונקשיב לפולני ונחשוף לו את הסובייקט שלו, הרי שיתרון האור הבא מתוך החושך גדול פי כמה. כלומר, באופן פרדוקסאלי, סגולתו הסובייקטיבית לא היתה יכולה לצאת אל העולם בלי כל הבלאגן הזה. דווקא בגלל רגישותו הוא נכנס למעגל הקסמים, ודווקא מעגל זה הוא שאיפשר לאותה נאקה לפרוץ עד שעלתה השוועה אל האלוקים. בתחילה הוא בגלות הדיבור – שהרי אין מי שיבין לליבו ולכשרונו החדש. אין לזה כלל מושגים. אך אין זו רק בעיה טכנית: אותה גלות היא זו המאפשרת לאותו

2 ויקרא כו, כז-כח.

אור לפרוץ במלוא עוצמתו. החיסרון עצמו, הטראומה עצמה ושיא נמיכותה היא היא היתרון והאור עצמו. שפע האור שובר את הכלי.

מה מוטל עלינו? כיצד נחשוף לחברנו הפולני את ייחודו? כיצד נקטע את מעגל הקסמים האישי הזה, העובר מדור לדור והופך כללי? כיצד נעשה זאת בלי שכל הסבל והטראומה רבי השנים יהיו לשווא?

במקום לפנות לפולני ולנסות לשכנע אותו בטעותו האובייקטיבית (בין זו של הבנת העולם ובין זו של הבנת עצמו ויכולותיו כלפי העולם), ובמקום לנסות ולהעבירו לתחום הסובייקטיבי מיד (מה שלא ניתן, שכן הוא צריך כרגע אישור אובייקטיבי 'מבחוץ' ופנימיות מבחינתו היא בכינות) – עלינו לרדת למקומו של הפולני בבחינת 'עימו אנכי בצרה'. צריך לשמוע את הנרטיב שלו ממש³ ולקבל הבנה שלו באופן טנטטיבי – מתוך המושגים שלו. עלינו לעזור לו למצוא צידוק סובייקטיבי לכשלונותיו – ומתוכם להגיע גם ליתרונותיו – דווקא מתוך העולם האובייקטיבי בו הוא שרוי, שכן זה הנרטיב שלו, וכנ"ל – הוא לא נמצא בו סתם. יש לו פיצוי חשוב שם שאין הוא יכול לוותר עליו. (סיזיפוס לא יכול סתם להניח את האבן. יש בה פיצוי על הפסד אחר. וגם אם לא – מה תהיה משמעות סחיבתה כל השנים אם זו פשוט 'סתם טעות').

כשנפגין אמונה באובייקטיביות הסובייקטיבית, נוכל גם לבקר אותה ואת סתירותיה, כגון: ההשגחה שמובילה למקריות; הכמות שרוצה איכות; ההשוואה לאחרים אך הרצון להיות מיוחד; חוסר היכולת לקבל שום פתרון בבחינת עדות שאי אתה יכול להזימה; ועוד. ביקורת זו לא תבוא כדי לסתור לפולני בפניו את הטעויות, אלא דווקא על מנת להעמיק באותו נרטיב אובייקטיבי ולשכללו לכדי בסיס סובייקטיבי מתוקן. הסתירות קיימות רק במישור האובייקטיבי, אך כנרטיב סובייקטיבי ישנה קוהרנטיות מוחלטת. רק בדרך זו נחדור אל בסיס האישיות הסובייקטיבית. וחשוב לשאוף אל הבסיס הסובייקטיבי דווקא, שכן אם נאמינו רק במישור האובייקטיבי, ואפילו באמונה שלמה – נמצא אותו עדיין חסר מנוחה ומנסה עוד ועוד להעמיק בתפישת ההשגחה שנגדו, שהרי רק לה מאמינים לו, ובעצם בעומק העניין הוא מבקש אמון סובייקטיבי. כלומר – עלינו לפנות אל האובייקטיבי (שאם נפנה לסובייקטיבי הוא יחסם מחשש לרחמים עצמיים), אך מתוך התכוונות לסובייקטיבי (שמא נקבע את ההשגחה השלילית והמימד האובייקטיבי, ובכל מקרה לא ניתן לו את האמון המבוקש – הסובייקטיבי).

3 על הפסיכולוגיה הנרטיבית בהקשר יהודי עיין בספרו של פרופ' מרדכי רוטנברג, פרד"ס הנפש, ובשאר ספריו.

גם כאן טמון מכשול: קבלת העולם האובייקטיבי של הפולני עלולה להיות גם היא גורם מקבע – הפולני לא מאמין לעמדת הסובייקט, ולכן תולה את קיומו באמון של מי שמקשיב לו ולהוכחותיו האובייקטיביות. כשהשומע יקבל אותן, הפולני לא יחוש את המרגוע אליו ייחל: 'או – עכשיו אני קיים, עכשיו מאמינים לי', שכן זו אמונה לא בו – בסובייקט – אלא בלבושים האובייקטיביים שלו. דוגמא לכך היא סבתא פולניה הרוצה נשיקה מנכדה; אולי הנכד אוהב אותה באופן פשוט ופנימי (סובייקטיבי) ורוצה מעצמו להעניק לה אהבה. אולם הסבתא שרדופה בחוסר אמון עצמי זקוקה לאישור חיצוני (אובייקטיבי) לקיומה, ולכן היא תגיש את הלחי לנכדה על מנת שזה ינשק אותה. בכך היא הפכה את הרצון לחובה והפסידה את מה שרצתה, שכן כעת הנכד אולי ינשק אותה, אך מתוך כפיה ומרחק. מתוך אובייקטיביות ולא סובייקטיביות. במקום שהנשיקה תהיה עודף של אהבה היא הפכה לסוג של 'איפוס מערכות', שבעצם לא יספק את הצורך הבסיסי שלה: עודפות של אהבה לעמדת הסובייקט.

מכאן גם המקור לפנקסנות הפולנית: מעבר לניסיון להוכיח אובייקטיבית את ייחודו מאחרים, הפולני לא מרגיש קיים וראוי לאהבת העולם. לכן, אם מישהו יעשה משהו לטובתו הוא מיד יכנס לו לראש ויחשוב מה הפסיד השני כשעשה משהו לטובתו של הפולני. הוא מיד מרגיש על כך אשם. וברגע שעושה הטובה יחשוף חולשה כלשהי – למשל שהוא עייף – ירגיש הפולני ש'הנה הוא אומר לי שהוא עשה זאת למרות החולשה – העייפות – הוא בא לעשות לי מצפון'. ברגע זה, בגלל המצפון הקשה שלו עצמו, יראה הפולני לעושה הטובה שגם הוא עצמו מסכן ואף יותר ממנו – 'אני אובייקטיבית יותר עייף ממך, אז אל תתבכיין'. הפולני יוצא כאן רשע: באו לעשות לו טוב והוא עושה מצפון. אולם המצב הפנימי הפוך: יש לו מצפון שעשו לו טוב, הוא לא מרגיש ראוי; אז הוא מנסה להראות שהוא 'באמת' יותר מסכן וכן ראוי לטוב שעשו לו. הוא מנסה לשכנע את עצמו שמגיע לו קצת טוב מן העולם. הוא זועק: 'תאהבו אותי'.

לכן, הפניה שלנו צריכה להיות כלפי העמדה האובייקטיבית, אך לא ככזו הנתפסת בפרטים ובהוכחות – שכן אלו לא יתנו לו את המרגוע אותו הוא מחפש, ומערך נקיפות המצפון ההדדי יתחיל לפעול. הפניה הינה אל הסובייקטיביות הצפה מתוך האובייקטיביות. האמירה הינה: 'אני מאמין לך. אתה באמת מתוסכל מכל המצב שעוטף אותך מכל הכיוונים'. מתוך הדיבור על האובייקטיבי ניתן להביע אמון בסובייקטיבי, אך כאמור לא באופן ישיר, שכן אז יראה זאת הפולני כרחמים עצמיים ויחסיים. לאט לאט ניתן לפרק את האובייקטיביות ולחשוף את האמון הסובייקטיבי.

בכך אנו רואים את השלב הראשון של יתרון האור מתוך החושך⁴: אין כאן רק סובייקטיביות סגורה בעצמה, המתקשרת רק לעיתים עם העולם, אלא סובייקטיביות שמתוך שהתבטלה לגמרי לעולם – עד כמעט העלמות – היא יכולה ליצור את עצמה מתוך העולם עצמו, ולתת גם לו קיום ממשי ולא רק כתופעות חולפות.⁵

כאן עולה עומק האור מתוך החושך בעניין ההשגחה. הפולני, בזמן 'מחלתו', הצליח לחשוף את ההשגחה הפרטית במלוא כוחה ואימתה. אלא שזו היתה השגחה צרת עין של דין שאין העולם (והפולני) יכול לעמוד בו. סופה היה חזרה אל המקריות הפטאלית. כאן דרוש שיתוף של מידת הרחמים כבבריאת העולם. במידה והיינו חושפים לפולני את הסובייקט שלו מיד – היינו מפספסים את כל העניין, וחוזרים למעין השגחה פנימית שתכל'ס אין לה ביטוי בעולם. מי שבסיסו סובייקטיבי מתוקן הוא בבחינת יוסף שומר הברית, בעל האופי הקבוע של נופל-ולא-מתרגש במאורעות העולם עליו, הוא יודע להפיל כל חלום שלו ולהוציאו אל הפועל כי 'אביו אהבו' ודמות דיוקנו תמיד לפניו. חנון. הוא יכול לנצח את עמלק ואת היצר ואת הדיכאון, כי הוא בכלל לא מכיר אותם.

הפולני שלנו הוא בבחינת דוד, שנופל במלכותו ובכשרונו המיוחד והמתנווד, והיכול להעלות ניצוץ בהיסח הדעת ממקום הרע. הוא כל כך מודע שזה חוסם אותו. אך לבסוף המודעות עצמה היא היסח הדעת. כך הפכה ההשגחה עצמה למקרה! זה מדהים – להביא את הקב"ה עד למקום הרחוק ביותר – המקרה, שהוא ההיפוך הגמור מידיעתו ית': זה יותר הפוך מאשר בחירה! תיקון הסובייקט של הפולני יאפשר לנו לראות את השגחתו ית' אפילו במקרי המציאות: לא התעלמות מהם, שהיא התעלמות מההשגחה; אך גם לא בליעתם והפיכתם כולם לידיעתו המלאה כמו התגלות ונס. זו יכולת לראות בהם מעשי הקב"ה, אך עדיין מקרים (ועיין "פור הוא הגורל"). השינוי יהיה בזה שהפולני יאמין בעצמו, ולא ייבהל יותר מן העולם וממקורו. הוא אכן יראה

4 בהקשר הנפשי. להלן נעסוק בהקשר הרוחני בעניין ההשגחה.

5 וכפי שהראה עמוס גולדברג בעבודת הדוקטורט שלו – "אני חסר אונים: כתיבת יומנים בתקופת השואה", עמ' 89-59 – את פרוק ה'אני' בשואה, בניגוד להיסטוריונים שלפניו שתארו 'אני' שלא נפגע ולא התערער מנוראות השואה. רצונם של האחרונים לחפש ולשמור על הצלם האנושי של קורבנות השואה הופך את הקרבנות ללא אנושיים, בכך שהם לא מגיבים למתרחש סביבם. בעבודתו הוא אף הבחין בין משבר המתייחס דווקא לתיקון ולאור שבא אחריו ומתעלם מן הכאב עצמו, לבין טראומה שאינה מסוגלת לצאת מעצמת הכאב ונידונה לכפיית חזרה. הטראומה היא עודפות של המציאות על השפה, ולעיתים היא בעייתית בהקשר של הצורך להמשיך ולהתמודד עם מאורעות העולם באופן רצינאלי. מאידך, היסטוריה משברית אמנם זועקת את הטראומה, אך בכך בעצם מתעלמת ממנו עצמו. זהו שימוש פטישיסטי בטראומה, לדעת ז'יז'ק, בניגוד להתמודדות סימפטומטית. אולם, האם יש אור בטראומה עצמה? האם נוכל לדבר עליה ולקבל אותה כפי שהיא – ללא שנבטל אותה מחד, אך ללא הסרת אחריות רצינאלית מן המתרחש סביבנו – כפי שעשו הוגים פוסטמודרניים, שהתעקשו על העודפות עד שכבר לא ניתן להבינם כלל – מאידך?

שה' מזמן לו מקרים הן בשביל הכרה זו עצמה – שה' שולח לו; הן להכרה שאם הוא יראה בהם לרעתו – הם יהיו לרעתו וימשיכו להיות מקרים, ואם יראה בהם לטובתו, יוכל – או לראות בהם התגלות ממש, או עדיין מקרים המלמדים אותו לראות דברים בטוב; בנוסף יוכל ללמוד מכל מקרה לגופו עניינים ספציפיים יותר; בכל מקרה הוא כבר יוכל להתמודד עימם, או להודות ולשמוח במוגבלותו ללא רגשות אשם, וזה הלימוד הכי גדול מהם **כמקרים שנשארים מקרים אך אין הם השגחה רעה יותר**. תפישת ההשגחה כבר אינה צרה ומצמצמת, רודפת ומפחידה, אלא מעניקה ביטחון שאיננו מוגבל, המרחיב את הסובייקט כמגדל הפורח באויר.⁶ זהו אור בתוך החושך והטראומה עצמם, ללא סובלימציה הרואה את האור מיד ובכך מפספסת את הכאב האנושי. ניתן למצוא 'מקום' חסר מקום לסבל הפולני, שכל כך קשה לנו לסבול מבחוי. אל תדון אדם עד שתגיע למקומו – כמו מקומו של עולם – או שתגיע למקומו החשוך ואז **תדון** אותו. הוא זקוק לזה. זוהי שפיטה אמיתית לכף זכות. זו לא 'פרוטקציה' סלחנית של חסד נוצרי, בה כיוון שהכל אפשרי – הכל חסר ממשות. זהו מקום מוגדר **שבתוכו** הכל אפשרי. זהו אמון שיש לו סיפור באמת. סיפור שלפחות בתוך עצמו הוא אמיתי והגיוני. אמון ב'מקום' יתן לסיפור ממשות וגם יפגיש אותו עם העולם הממשי, וממילא תעלה הביקורת הנ"ל ותיעשה המתקת המר במר – דין בדין. חסד שבדין.

הפולני מבקש **דין** אובייקטיבי לעולמו הסובייקטיבי. תקשיב לו. הוא בגלות הדיבור. הוא לא שומע את עצמו.

או שסתם תרד עליו כרגיל. הרי הוא סתם קוטער פולני.

6 עיין ר' צדוק, *מחשבות חרוץ* י"ב.